

คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
The Value of mural paintings of Lai Kham Vihara,
Wat Phra Singh Varamahavihara

พระณัฐพงษ์ สิริภทฺทจารี (วงศ์อินทร์)

Phra Nutthaphong Siribhaddacārī (Wong in)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

ลิปิกร มาแก้ว

Lipikorn Makaew

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

Rajamangala University of Technology Lanna

Corresponding Author, E-mail: in-tha-ra-wong_141233@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการของจิตรกรรมฝาผนังในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และ 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทำการวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอด้วยการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธที่เก่าแก่ที่สุดในโลกพบในถ้ำอชันตา ซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางเทือกเขาในบริเวณฝั่งตะวันตกของที่ราบสูงเดกกัน ประเทศอินเดีย เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 3-7 เรื่องราวที่เขียนเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ และชาดกต่าง ๆ เขียนได้อย่างงดงามมีชีวิตชีวาด้วยวิธีการเขียนแบบสีปูนเปียก ถือเป็นแบบอย่างที่ทำให้เกิดศิลปกรรมทวารวดี 2) ในงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ การเขียนภาพใช้พื้นที่ของผนังทุกด้าน ยกเว้นผนังด้านหลังพระประธาน ซึ่งทำการปิดทองลงลายที่รับอิทธิพลแบบจีน เรื่องที่เขียนเป็นเรื่องสังข์ทอง และสุวรรณหงส์ โดยเรื่องสังข์ทองจะเขียนผนังด้านซ้ายมือของพระประธาน และเรื่องสุวรรณหงส์จะเขียนบนผนังขวามือของพระประธาน 3) งานจิตรกรรมฝาผนังวิหาร

ลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มีคุณค่า 6 ประการ ได้แก่ (1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (2) คุณค่าด้านศิลปกรรม (3) คุณค่าด้านคติธรรม (4) คุณค่าด้านความงาม (5) คุณค่าด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และ (6) คุณค่าต่อสังคม วัฒนธรรม ศิลปะ และประเพณี

คำสำคัญ: คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ, วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

Abstract

This research is of 3 objectives: 1) to study the development of mural paintings in Buddhism, 2) to study the mural paintings of Lai Kham Vihara, Wat Phra Singh Varamahavihara and 3) to analyze the value of the mural paintings of Lai Kham Vihara, Wat Phra Singh Varamahavihara. This is a qualitative research composed by interviews the key informants. Data are analyzes by content analysis and presented by descriptive report.

The research's results are found that 1) The oldest Buddhist Mural Paintings in the world were found in Ajanta Caves Which are located among the mountains in the Western part of the Deccan Plateau, India. They were the mural paintings painted during the 3rd - 7th Centuries. The painted stories were about the stories about Buddhism, story of the Buddha, and various Jatakas. They were beautifully and lively painted with fresco painting. It is considered as a model that contributes to the Dvaravati's Arts. 2) In the Mural Paintings of the Lai Kham Vihara, the paintings took up the space of all walls except the main wall behind the Buddha statute. Thae are gilded with the gold patterns that had been influenced by Chinese style. The painting stories are Sang Thong and Suvanna Hong. The Sang Thong was painted on the left hand wall of the Buddha Statue, while the Suvanna Hong was painted on the right hand wall of the Buddha Statue. 3) The Mural Paintings of Lai Kham Vihara, Wat Phra Singh Varamahavihara contained of 6 values; (1) the historical value (2) the artistic value (3) the morale value (4) the beauty value (5) the Buddhist literary value and (6) the social, cultural, artistic and traditional values.

Keywords: The Value of mural paintings of Lai Kham Vihara, Wat Phra Singh Varamahavihara

บทนำ

จิตรกรรมฝาผนังเป็นส่วนหนึ่งของทัศนศิลป์ เป็นศิลปะที่เห็นได้ด้วยตาและมีระวางพื้นที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของศิลปินในการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกออกมาเป็นภาพเขียน (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, และภรรณิการ์ ตั้งตูลานนท์, 2556: 3) เขียนลงบนฝาผนัง เพดาน เสา คอสอง ซี่ คานและบานประตูหน้าต่าง ในพระอุโบสถ วิหาร กรูในพระเจดีย์ หอไตร พระปราสาท และกุฏิต่าง ๆ เป็นต้น เรื่องที่เขียนเป็นเรื่องทางพระพุทธศาสนา พระพุทธประวัติ ชาดกต่าง ๆ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น (กรมศิลปากร, 2533: 3) ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้กล่าวไว้ว่า “จิตรกรรมฝาผนังเป็นศิลปะที่มีความสำคัญในการเผยแพร่ธรรมะ โดยมุ่งเน้นให้ศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนาด้วยภาพเป็นหลัก ส่วนความเป็นศิลปะให้มีความสำคัญเป็นรอง ทำให้ได้ชื่นชมทั้งศิลปะ ศรัทธา และจิตวิญญาณในภาพ”

งานจิตรกรรมฝาผนังล้านนาในช่วงราชวงศ์มังราย ถึงช่วง พ.ศ. 2317 เป็นงานที่หลงเหลือจากการบูรณปฏิสังขรณ์ ซึ่งมีเหลืออยู่จำนวนไม่มากนัก จากหลักฐานที่พบงานจิตรกรรมในช่วงดังกล่าวมีความหลากหลายและพบกระจุกกระจายอยู่ตามพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ เนื่องจากแต่ละเมืองอยู่ห่างกัน และมีภูเขากั้น ทำให้ช่างพื้นถิ่นล้านนาแสดงฝีมือได้มาก แต่โดยส่วนใหญ่เนื้อหาของภาพยังคงอยู่ในกรอบความคิดเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องพุทธประวัติและชาดกเป็นหลัก ตามจารีตที่สืบทอดกันมาทั่วภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หน้าที่สำคัญของการสืบทอดงานจิตรกรรมฝาผนัง คือ การสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ให้กับวิหาร โดยมีเนื้อหาเรื่องพุทธประวัติ ชาดก สนับสนุนระบบจักรวาลภายในอาคาร เช่น การสร้างสภาวะจากโลกียะสู่อโลฤทธิ์ จากภายนอกถึงภายในอาคารด้วยการเขียนภาพจิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติตอนมารผจญไว้ที่ผนังสกัดด้านทิศตะวันออก เป็นสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนสถานะของเจ้าชายสิทธัตถะเป็นผู้ชนะกิเลสทั้งปวง ทรงรู้แจ้งเห็นจริงแล้วตรัสรู้เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในขณะนั้น เช่นเดียวกับการประดับตกแต่งวิหารด้วยซุ้มประตูโขง การประดับสัตว์กันภายในอาคาร เพื่อแสดงถึงคติจักรวาลในงานสถาปัตยกรรม งานจิตรกรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงความหมายของการเข้าสู่โลกฤทธิ์ งานจิตรกรรมที่สำคัญคือ ต้นศรีมหาโพธิ์ด้านหลังองค์พระประธาน สัญลักษณ์

ของโพธิบัลลังก์ สถานที่ประทับตรัสรู้ (สุวิภา จำปาวัลย์ และชัชปนะ ปิ่นเงิน, 2553: 148)

จิตรกรรมฝาผนังได้ถูกกล่าวถึงในคัมภีร์พระไตรปิฎก พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย แม้ภาพจิตรกรรมที่เขาเขียนไว้นั้น” (ส.ข. (ไทย) 17/100/191.) และ “ช่างย้อมหรือจิตรกร เมื่อมีเครื่องย้อมก็ดี ครั่งก็ดี ขมิ้นก็ดี สีเขียวก็ดี สีแดงก็ดี พึงเขียนรูปสตรีหรือรูปบุรุษมีอวัยวะน้อยใหญ่ครบทุกส่วนลงบนแผ่นกระดาน ฝา หรือแผ่นผ้าที่เกลี้ยงเกลา” (ส.ข. (ไทย) 17/100/142.) และในมงคลสูตร พระพุทธองค์ตรัสว่า “ความเป็นผู้มีศิลปะ เป็นมงคลอันสูงสุด” (ขุ.ข. (ไทย) 25/5-6/6-7.)

จิตรกรรมฝาผนังแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) จิตรกรรมฝาผนังแบบประเพณี มีลักษณะการเขียนแบบมโนคติที่เน้นคุณค่าเชิงเส้น เขียนอย่างประณีต มีทักษะฝีมือสูง มีการจัดองค์ประกอบเป็นสองมิติ ไม่ยึดติดอยู่กับรูปแบบที่เป็นจริง เขียนเรื่องพระพุทธศาสนาซึ่งมีคุณค่าทางด้านหลักปรัชญาและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา 2) จิตรกรรมฝาผนังแบบร่วมสมัย มีลักษณะการเขียนแบบสมจริง ผสมอุดมคติ เป็นสามมิติ ศิลปินผู้มีประสบการณ์จากต่างประเทศทำการผสมผสานความรู้ดั้งเดิมเข้ากับเทคนิคใหม่ นำเสนอเป็นผลงานแนวใหม่ที่มีอิสระทางความคิด ความเชื่อ และจิตวิญญาณของตนเอง (สันติ เล็กสุขุม, 2533: 161)

วิหารลายคำ เป็นโบราณสถานที่อันเป็นที่รู้จักกันดีของจังหวัดเชียงใหม่ อาคารหลังนี้มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งในแง่สถาปัตยกรรมผนวกกับความงามของจิตรกรรมฝาผนัง แสดงถึงเนื้อหาที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าความงามและสุนทรียศาสตร์ในเชิงศิลปะ แต่อีกด้านหนึ่งก็สามารถศึกษาแนวความคิดของชุมชนที่สร้างงานจิตรกรรมนั้นขึ้นมา ทั้งทางด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรม ประเพณี การแต่งกาย ภาพจิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำแห่งนี้ สันนิษฐานว่า เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยฝีมือของเจ๊กเส็ง (Ritt Vicharath, 2551: 92)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มีอิทธิพลศิลปะจากกรุงเทพมหานคร ผสมผสานกับศิลปะท้องถิ่นล้านนาที่ยังปะปนกับอิทธิพลศิลปะตะวันตกด้วย ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังของวัดพระสิงห์เป็นภาพเขียนเรื่องสังข์ทองหรือสุวรรณสังข์ชาดก ซึ่งเป็น 1 ใน 50 เรื่องของปัญญาชาดกหรือชาดกนอกนิบาต เป็นงานวรรณกรรมที่แต่งเลียนแบบชาดก โดยพระเถระชาวเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2000-2200 นอกจากสุวรรณสังข์ชาดกแล้ว ยังมีเรื่องสมุทรโฆษชาดก สุธนชาดก รถเสนชาดก ฯลฯ เป็นต้น (จักรพงษ์ คำบุญเรือง, 2560: ออนไลน์)

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา “คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร” เพื่อศึกษาพัฒนาการงานจิตรกรรมฝาผนังในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และเพื่อวิเคราะห์คุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร โดยไปศึกษาว่า งานจิตรกรรมฝาผนังคืออะไร มีลักษณะอย่างไร งานจิตรกรรมฝาผนังไทยและล้านนามีพัฒนาการอย่างไร ได้รับอิทธิพลความเชื่ออะไรจากพระพุทธศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้าง มีหลักพุทธธรรมอะไรแฝงอยู่ในภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำบ้าง จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มีคุณค่าและความสำคัญที่ควรค่าแก่การศึกษาเรียนรู้ได้อย่างไร

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการงานจิตรกรรมฝาผนังในพระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
- 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาพัฒนาการงานจิตรกรรมฝาผนังในพระพุทธศาสนา งานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และคุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

1) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ทั้งยังลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อทำการสำรวจจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ซึ่งขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีดังนี้

- (1) ศึกษารวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาฎีกา อนุฎีกาและปกรณ์วิเสส เป็นต้น

(2) ศึกษารวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ตำรา วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หนังสือเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น บทความทางวิชาการ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร อินเทอร์เน็ต รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(3) รวบรวมข้อมูลภาคสนาม การสำรวจจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส นักท่องเที่ยว นักวิชาการด้านพุทธศิลป์ และนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา

2) ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

(1) รวบรวมและเรียบเรียง ตลอดจนการจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง จากตำราเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(2) แยกแยะและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด ตามจุดประสงค์ของการศึกษาวิจัย ทั้งในด้านเอกสารและการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลภาคสนาม

(3) จัดทำเป็นรูปเล่มสมบูรณ์ เพื่อนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1) พัฒนาการของงานจิตรกรรมฝาผนังในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษา พัฒนาการงานจิตรกรรมฝาผนังในพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่า จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธที่เก่าแก่ที่สุดในโลกพบในถ้ำอาซันตา ซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางเทือกเขาในบริเวณฝั่งตะวันตกของที่ราบสูงเดกกัน ประเทศอินเดีย เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 3-7 เรื่องราวที่เขียนเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ และชาดกต่าง ๆ เขียนได้อย่างงดงามมีชีวิตชีวาด้วยวิธีการเขียนแบบสีปูนเปียก ถือเป็นแบบอย่างที่ดีก่อให้เกิดศิลปกรรมทวารวดี

ราวพุทธศตวรรษที่ 10-11 พระพุทธศาสนาในประเทศไทยได้เผยแผ่เข้าสู่ประเทศไทย ก่อให้เกิดศิลปกรรมทวารวดีที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เป็นรูปธรรม เช่น การสร้างพระพุทธรูปประติมากรรมเล่าเรื่องราวในพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธประวัติ ชาดก โดยสลักลงบนหินหรือใช้ปูนปั้นในอาคารศาสนสถานที่อยู่ด้วยอิฐที่ยังปรากฏเป็นหลักฐานให้เห็น แต่ด้านจิตรกรรมนั้นไม่เหลือร่องรอยให้เห็น เพราะชำรุดเสียหายหมดแล้ว เนื่องจากวัสดุไม่คงทนต่อแดดและ

ฝน ต่อมาในสมัยสุโขทัยราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ ได้เผยแผ่เข้ามาจากประเทศศรีลังกา มีการนำศิลปกรรมอันเนื่องในพระพุทธศาสนา เข้ามาด้วย จิตรกรรมและประติมากรรมเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่เรื่องเล่าทางศาสนา โดยมีการเขียน ปั้นหรือสลักประดับอาคารศาสนสถาน เป็นการเล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ส่งผลต่อความศรัทธาของชาวพุทธที่รู้และไม่รู้หนังสือ

จากหลักฐานที่พบในปัจจุบัน จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถที่เก่าที่สุดอยู่ในสมัยอยุธยาตอนปลายราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 23 คือ ในพระอุโบสถ วัดช่องนนทรี จังหวัดกรุงเทพมหานครในพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี และในพระอุโบสถวัดปราสาท จังหวัดนนทบุรี โดยจิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธระยะแรกนิยมเขียนพระพุทธประวัติตอนสำคัญบนสกัดหน้าและหลัง โดยผนังสกัดหน้าแสดงเรื่องมารผจญ ตอนที่พระพุทธเจ้าสู้กับพญามารก่อนที่จะบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ส่วนผนังสกัดหลังเป็นภาพเทศนาดาวดึงส์ประกอบอยู่กับฉากจักรวาล ต่อมากลายเป็นจารีตหลักที่ยึดถือสืบต่อลงมาจนตลอดสมัยอยุธยาตอนปลายและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภาพจักรวาลได้กลายเป็นส่วนสำคัญที่รายละเอียดเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นส่วนประธานบนผนัง และเขียนรูปวิมานพระอินทร์ขึ้นบนยอดเขาพระสุเมรุแทนภาพเทศนาดาวดึงส์ ดังนั้น วิวัฒนาการของจิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธจึงเริ่มจากความเรียบง่ายจนกลายเป็นความสลับซับซ้อนของภาพ ซึ่งต้องอาศัยฝีมือของศิลปินในการรังสรรค์ ด้วยความมุ่งมั่นที่จะรับใช้พระพุทธศาสนาในทางศิลปะ ถือเป็นการทำงานศิลปะอย่างหนึ่ง ศิลปินต้องศึกษาเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์หรือวรรณกรรมต่าง ๆ เช่น คัมภีร์ปฐมสมโพธิกถาที่เป็นวรรณกรรมเกี่ยวกับพุทธประวัติ นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาอื่น เช่น อดีตพุทธเจ้า ปัจจุบันพุทธเจ้า อนุพุทธประวัติ ชาตก ทศชาติชาตก มหาชาติชาตก ไตรภูมิ โดยมีภาพที่เขียนดูละมุนละไมเต็มไปด้วยชีวิตจิตใจ และพลังความศรัทธา

ทั้งนี้ จิตรกรรมฝาผนังของไทยมีวิวัฒนาการแบ่งออกเป็น 8 ยุคสมัย ได้แก่ 1) สมัยทราวดี 2) สมัยศรีวิชัย 3) สมัยสุโขทัย 4) สมัยล้านนาหรือเชียงแสน 5) สมัยอู่ทอง 6) สมัยอยุธยา 7) สมัยธนบุรี และ 8) สมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งแต่ละสมัยก็มีรูปแบบและวิวัฒนาการของจิตรกรรมฝาผนังที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งลักษณะของงานจิตรกรรมฝาผนังไทย จะมีลักษณะเป็นจิตรกรรมฝาผนังแบบประเพณี โดยที่เริ่มแรกมีลักษณะเส้นและสีเขียนเป็นแบบง่าย ๆ เช่น ภาพเขียนบนแผ่นหินหรือแผ่นอิฐในสมัยทวารวดี ต่อมาได้มีวิวัฒนาการเรื่อยมาจนถึงสมัยศรีวิชัย สุโขทัย ล้านนา อู่ทอง อยุธยา ธนบุรี

และรัตนโกสินทร์ ซึ่งจิตรกรรมฝาผนังไทยในแต่ละสมัยมีลักษณะแตกต่างกัน โดยมีลักษณะรูปแบบและเทคนิคเป็นของตัวเอง นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนไปตามความคิดของสังคมสิ่งแวดล้อม และอิทธิพลจากต่างประเทศ จิตรกรรมฝาผนังไทยเขียนด้วยสีฝุ่นหรือสีน้ำกาวเหมาะสำหรับการเขียนบนผนังปูนที่แห้งแล้ว ซึ่งสามารถตกแต่งรายละเอียดได้ประณีต กระบวนการสร้างงานเป็นวิธีการที่ศิลปินเขียนแก้ปัญหา ในการสรรหารูปแบบเพื่อจัดองค์ประกอบภาพให้เหมาะสมกับเรื่องราว ตลอดจนลักษณะสถาปัตยกรรมแต่ละแห่ง

2) งานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

จากการศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร สรุปได้ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารลายคำเป็นศิลปะล้านนายุคหลังช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 โดยมีพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์เจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่องค์ที่ 6 เป็นผู้อุปถัมภ์ เมื่อเทียบสมัยกับทางกรุงเทพมหานครแล้วจะอยู่ในช่วงต้นรัชกาลที่ 5 ซึ่งเวลาดังกล่าวเชียงใหม่มีผู้คนจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ เช่น พม่า ไทใหญ่ ไทยวน จีน หรือชาวไทยภาคกลาง เป็นต้น ทำให้ภาพจิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้มีอิทธิพลของศิลปะจากกรุงเทพมหานคร ผสมผสานรวมกับแบบประเพณีท้องถิ่นล้านนา อีกทั้งยังอยู่ในช่วงที่ทางตะวันตกเริ่มเข้ามาทำให้ได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตกปะปนไปด้วย แม้เดิมการเขียนสีบนภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทยโบราณส่วนใหญ่จะใช้สีแดงเป็นหลัก และมีสีเหลือง เขียว ขาว ดำร่วมด้วย แต่เมื่อเริ่มรับอิทธิพลจากต่างชาติเข้ามาพร้อมกับค้าขายโดยเฉพาะจากจีน สีที่ใช้จึงมีความหลากหลาย เช่น สีเขียนและสีน้ำเงินคราม ที่นำเข้ามาจากจีนเพื่อนำมาผสมเองตามความเหมาะสม ทำให้โครงสร้างของภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้นดูสว่างสดใสและมีสีสันมากขึ้น

จากการศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร พบว่า งานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ การเขียนภาพใช้พื้นที่ของผนังทุกด้าน ยกเว้นผนังด้านหลักพระประธาน ซึ่งทำการปิดทองลงลายที่รับอิทธิพลแบบจีน เรื่องที่เขียนเป็นเรื่องสังข์ทอง และสุวรรณหงส์ โดยเรื่องสังข์ทองจะเขียนผนังด้านซ้ายมือของพระประธาน และเรื่องสุวรรณหงส์จะเขียนบนผนังขวามือของพระประธาน

3) คุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

จากการศึกษาคุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร พบว่า มีคุณค่า 6 ประการ ได้แก่ (1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (2) คุณค่าด้านศิลปกรรม (3) คุณค่าด้านคติธรรม (4) คุณค่าด้านความงาม (5) คุณค่าด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และ (6) คุณค่าต่อสังคม วัฒนธรรม ศิลปะ และประเพณี ซึ่งสามารถสรุปได้ทีละประเด็นดังต่อไปนี้

(1) **คุณค่าด้านประวัติศาสตร์** จากการศึกษาพบว่า จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นภาพจิตรกรรมที่สะท้อนให้เห็นว่าสถาปัตยกรรมในสมัยนั้นได้รับอิทธิพลมาจากพม่า เห็นได้จากภาพปราสาทราชมนเฑียรที่มีหลังคาซ้อนกันขึ้นไป ภาพการทำทางเข้าเป็นประตูวงโค้ง นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าภาพจิตรกรรมในสมัยนั้นเป็นสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากประวัติศาสตร์ในยุคแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ผสมผสานกับประวัติศาสตร์ล้านนา เห็นได้จากภาพวัดวואารามสมัยรัตนโกสินทร์ ภาพลักษณะบ้านแบบล้านนา คือ มีการปลูกบ้านเรือนสองหลังติดกัน เรียกว่า “เรือนสองหลังร่วมพื้น” นอกชานบ้านจะเห็นภาพชานบ้านตั้งหมอน้ำดื่ม หรือที่เรียกว่า ราน้ำ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มสถาปัตยกรรมในภาพจิตรกรรม สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

(1.1) สถาปัตยกรรมที่แสดงลักษณะของปราสาท ราชวัง แม้ว่าจะพยายามสร้างหลังคาอย่างภาคกลาง แต่ยังคงปรากฏยอดแบบปราสาทพม่าที่ลดชั้นมากอยู่ภายในปราสาทมีการประดับด้วยอักษกลับและโคมไฟติดผนังซึ่งเป็นความนิยมในสมัยรัชการที่ 5 รวมทั้งการนิยมตั้งกระถางต้นไม้ลายครามซึ่งพบสอดแทรกตามเสาและมุมต่าง ๆ รวบบันไดทางขึ้นปราสาททุกจะประดับด้วยสิงห์หรือมกรคายนาค กลุ่มศาลาโถงก็เขียนลักษณะบ้านลมทางภาคกลาง แต่ก็ยังไม่ละทิ้งปราสาทเพื่อกึ่งกลางหลังคา และบางครั้งก็มีแผนยกขึ้นค้ำยันด้านหน้าศาลา ซึ่งไม่เคยปรากฏในสถาปัตยกรรมภาคกลาง

(1.2) บ้านเมืองของประชาชนปรากฏรูปปั้นลมตัวหงาแบบภาคกลางบนจั่วหลังคา แต่ลักษณะของแผนผังเรือนที่มีร้านน้ำ เต็น อ้อมชาน และครัวไฟที่อยู่ด้านนอก ในภาพจิตรกรรมยังแสดงถึงห้าง (กระท่อม) ที่ใช้ใฝ่ควาย เป็นลักษณะกระท่อมที่สร้างจากไม้ไผ่เป็นไม้ไผ่สาน

จะเห็นได้ว่า จิตรกรรมของวิหารลายคำเป็นส่วนที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การจะกระทำกรใด ๆ ก็ตามอันอาจส่งผลกระทบต่อจิตรกรรมฝาผนังเป็นสิ่งที่ไม่ควรใช้วิจารณ์อย่างสูง มิฉะนั้นแล้วอาจจะกลายเป็นการทำลายมรดกอันล้ำค่าของชาติไปได้อย่างง่ายดาย

(2) **คุณค่าด้านศิลปกรรม** จากการศึกษาพบว่า จากภาพจิตรกรรมฝาผนังข้างต้นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางศิลปกรรม ของวิหารลายคำว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า สามารถสัมผัสได้จากรูปร่างลักษณะที่ก่อให้เกิดเป็นรูปทรงหรือองค์ประกอบในจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งมี ส่วนประกอบ ได้แก่ เส้น รูปร่าง รูปทรง ทิศทาง ตำแหน่ง ขนาด และระยะทาง น้ำหนัก ลักษณะผิว สี ซึ่งแต่ละชนิดให้ความรู้สึกที่แตกต่างกัน เช่น ความละเอียดอ่อนที่เกิดจาก

เส้น สี แสงเงา ทำให้ผู้ชมรู้สึกผ่อนคลาย ให้คติธรรม และแนวคิดในการดำรงชีวิต เป็นต้น จิตรกรรมวิหารลายคำเป็นการเขียนภาพที่ใช้ผนังทุกด้าน จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ ได้มีผู้ทำการศึกษาแล้วจัดแบ่งเป็นฝีมือกลุ่มสกุลช่างเชียงใหม่ ได้แก่ จิตรกรรมเรื่องสังข์ทอง บนผนังด้านทิศเหนือ ซึ่งเขียนโดยเจ๊กเส็ง ฝีมือช่างตามแบบศิลปะกรุงรัตนโกสินทร์ ได้แก่ จิตรกรรมเรื่องสุวรรณหงส์ บนผนังด้านทิศใต้ เขียนโดยหนานโพธา เป็นการเขียนขึ้นราว ต้นพุทธศตวรรษที่ 25

(3) คุณค่าด้านคติธรรม จากการศึกษาพบว่า จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ การเขียนภาพใช้พื้นที่ของผนังทุกด้าน ยกเว้นผนังด้านหลักพระประธาน ซึ่งทำให้การปิดทองลงลายที่รับอิทธิพลแบบจีน เรื่องที่เขียนเป็นเรื่องสังข์ทอง และสุวรรณหงส์ โดยเรื่องสังข์ทองจะเขียนผนังด้านซ้ายมือของพระประธาน และเรื่องสุวรรณหงส์จะเขียนบนผนังขวามือของพระประธาน ซึ่งได้สอดแทรกคติธรรมจากนิทานชาดกเรื่องสังข์ทอง และเรื่องสุวรรณหงส์ แผงคติธรรมเรื่องของการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว การเลือกครอง เรื่องบุญเรื่องบาป เรื่องกฎแห่งกรรมในทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

(4) คุณค่าด้านความงาม จากการศึกษาพบว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ ถูกสร้างขึ้นอย่างประณีต มีการเขียนจิตรกรรมฝาผนังเพื่อประดับตกแต่งให้ดูสวยงาม และเรื่องราวที่จิตรกรได้ถ่ายทอดก็สะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราวในชาดกอย่างเรื่องสังข์ทอง และสุวรรณหงส์ ทั้งยังเป็นการบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในอดีตของเมืองเชียงใหม่ โดยใช้ศิลปะเป็นภาษาในการเล่าเหตุการณ์ให้ผู้ชมเข้าใจง่าย ประกอบกับคุณค่าทางความงามหรือสุนทรียศาสตร์ จึงเป็นการรวบรวมเรื่องของความประณีต มีเอกลักษณ์ไม่เหมือนใคร เป็นสิ่งที่มีคุณงามความดี ทำให้ผู้ชมเกิดความประทับใจ รับรู้และยอมรับได้ เป็นการประสานกันของส่วนประกอบต่าง ๆ เช่น เส้น รูปร่าง รูปทรงสี แสงเงา และการจัดภาพ เป็นต้น โดยศิลปินหรือจิตรกรได้แสดงออกตามความรู้สึกในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้น เพราะความงามของแต่ละสังคมย่อมแตกต่างกันตามสภาพและวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ

(5) คุณค่าด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่า งานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ มีคุณค่าทางด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องใดเป็นที่นิยมศึกษาเรียนรู้กันในขณะนั้น อาทิ เรื่องสุวรรณสังข์ชาดก และเรื่องสุวรรณหงส์ ล้วนเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นที่นิยมในสมัยนั้น

(6) **คุณค่าต่อสังคม วัฒนธรรม ศิลปะ และประเพณี** จากการศึกษาพบว่า มนุษย์ทุกคนย่อมมีศาสนาวัฒนธรรมและประเพณีของตนเอง และด้วยความรักความศรัทธา ทำให้เกิดพลังและแรงบันดาลใจอันมหาศาลที่จะถ่ายทอดความเชื่อ ความศรัทธาให้ผู้อื่นได้รับรู้ เรื่องราวที่เกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรม จึงถูกสะท้อนผ่านจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ออกมาทางรูปแบบงานทัศนศิลป์ในหลากหลายประเภทตลอดทุกยุคทุกสมัย เปรียบเสมือนภาพจำลองเหตุการณ์ เช่น ยอดปราสาท เรื่องสังข์ทอง เรื่องสุวรรณหงส์ เป็นจิตรกรรมฝาผนังที่วิหารลายคำ รวมไปถึงภาพการแต่งกายของชาย หญิง การใช้น้ำ ถัง วัฒนธรรมการสูบบุหรี่ชี่โย ผู้ชายล้านนาในอดีตนิยมสักหมึกที่ขา เป็นต้น แสดงให้เห็นคุณค่าต่อสังคม วัฒนธรรมล้านนาที่มีมาแต่โบราณได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผล

จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธที่เก่าแก่ที่สุดในโลกพบในถ้ำอชันตา ซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางเทือกเขาในบริเวณฝั่งตะวันตกของที่ราบสูงเดกกัน ประเทศอินเดีย เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 3-7 เรื่องราวที่เขียนเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนา พุทธประวัติ และชาดกต่าง ๆ เขียนได้อย่างงดงามมีชีวิตชีวาด้วยวิธีการเขียนแบบสีปูนเปียก ถือเป็นแบบอย่างที่ทำให้เกิดศิลปกรรมทวารวดี แสดงให้เห็นถึงพลังแห่งความเชื่อ ความศรัทธา และแรงบันดาลใจของจิตรกร สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชาญวิทย์ สุขพร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พิพิธภัณฑสถานภาพจิตรกรรมฝาผนังไทย” ผลการวิจัยพบว่า จิตรกรรมเป็นศิลปกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดจากความเพียรและพลังแห่งแรงบันดาลใจ จิตรกรต้องมีสมาธิและจินตนาการในการสร้างสรรค์ การถ่ายทอดความคิดนี้ปรากฏออกมาเป็นภาพเขียนโดยเริ่มจากลายเส้น การระบายสีจนกระทั่งเสร็จบริบูรณ์ การสร้างสรรค์ที่เป็นภาพธรรมให้ปรากฏออกมาเป็นจิตรกรรมที่เต็มไปด้วยสุนทรียภาพ สำหรับเรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมไทยจะมีทั้งภาพที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปศาสนา เรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น (ชาญวิทย์ สุขพร, 2547: 1)

งานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ เป็นการเขียนภาพใช้พื้นที่ของผนังทุกด้าน ยกเว้นผนังด้านหลังพระประธาน ซึ่งทำเป็นการปิดทองลงลายที่รับอิทธิพลแบบจีน เรื่องที่เขียนเป็นเรื่องสังข์ทอง และสุวรรณหงส์ โดยเรื่องสังข์ทองจะเขียนผนังด้านซ้ายมือของพระประธาน และเรื่องสุวรรณหงส์จะเขียนบนผนังขวามือของพระประธาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ เนตรนภา แก้วแสงธรรม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวจังหวัดอุบลราชธานี : ศึกษาเฉพาะกรณี

วัดทุ่งศรีเมือง วัดบ้านนาควาย และวัดหนองมะนาว” ผลการวิจัยพบว่า ภาพจิตรกรรมวัดทุ่งศรีเมืองเขียนแบบประเพณีภาคกลางที่ได้รับกรายกย่องเรื่องฝีมือและคุณค่าทางศิลปะ เขียนเรื่องพระพุทธประวัติ ชาดก ไตรภูมิ มัคคะลีผล และวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ภาพจิตรกรรมที่วัดบ้านนาควาย เขียนแบบประเพณีไทย ผสมกับแบบท้องถิ่น เขียนเรื่องพุทธประวัติตั้งแต่ตอนเทวดาอัญเชิญพระพุทธเจ้าลงมาอุบัติ จนถึงพระสาวกมาชุมนุมถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้า ภาพจิตรกรรมที่วัดหนองมะนาวเขียนแบบพื้นบ้านโดยช่างท้องถิ่น เขียนเรื่องพระเวสสันดรชาดก โดยหลักธรรมจากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พบในวัดทั้งสามนำเสนอหลักธรรมเดียวกัน ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอุบลราชธานีในด้านต่าง ๆ ได้แก่ อิทธิพลและคุณค่าต่อความเชื่อ ต่อการดำเนินชีวิต ต่อการปฏิบัติ ทำให้เกิดพิธีกรรมศาสนา และต่อศิลปะ ทำให้เกิดเอกลักษณ์ในการสร้างสิม และจิตรกรรมฝาผนังแบบอีสาน เรียกว่า “ฮูปแต้ม” ที่เน้นประโยชน์ใช้สอย (เนตรนภา แก้วแสงธรรม, 2551: บทคัดย่อ)

งานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มีคุณค่า 6 ประการ ได้แก่ (1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (2) คุณค่าด้านศิลปกรรม (3) คุณค่าด้านคติธรรม (4) คุณค่าด้านความงาม (5) คุณค่าด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และ (6) คุณค่าต่อสังคม วัฒนธรรม ศิลปะ และประเพณี สอดคล้องกับงานวิจัยของทรศนันท์ ชินศิริพันธ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาติวรวิหาร ภายหลังการอนุรักษ์” ผลการวิจัยพบว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาติวรวิหารเหล่านี้เป็นภาพที่เขียนขึ้นด้วยสีฝุ่น และมีร่องพื้นด้วยดินสอพอง เป็นภาพเขียนสีฝีมือช่างในสมัยรัชกาลที่ 3-4 ซึ่งถือเป็นงานศิลปะที่ทรงคุณค่า เนื่องจากจิตรกรในยุคนี้ยังคงรักษาแบบแผนของการเขียนภาพสมัยอยุธยาเอาไว้ ซึ่งหลังจากสมัยนี้แล้ว จิตรกรไทยก็จะเริ่มเขียนภาพด้วยวิธีการแบบตะวันตก ดังนั้น จะเห็นได้ว่าภาพจิตรกรรมนั้นนอกจากจะมีลวดลายงดงามแล้ว ยังถือเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ชิ้นหนึ่งอีกด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้คนรุ่นหลังทราบถึงคติความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรมของกลุ่มชนในยุคสมัยที่สร้างภาพจิตรกรรมนี้ขึ้นมา อีกทั้งยังทำให้ทราบถึงเทคนิค และรูปแบบศิลปะอันเป็นเอกลักษณ์ของยุคสมัยนี้อีกด้วย (ทรศนันท์ ชินศิริพันธ์, 2547: 1)

องค์ความรู้จากงานวิจัย

จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธ หมายถึง ศิลปะการเขียนภาพสีลงบนฝาผนังเพื่อถ่ายทอดและบอกเล่าเรื่องราวสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ถ่ายทอดสืบต่อกันเรื่อย

มาจากอดีตสู่ปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่สมัยทราวดี สุโขทัย อโยธยา เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นสื่อในให้พุทธศาสนิกชนได้ทราบถึงเรื่องราวต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ของชาติ ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น จากการฟังและการเรียนรู้ ออกมาเห็นเป็นรูปธรรมผ่านผลการจิตรกรรมฝาผนังที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้นมา ทำให้ผู้ที่พบเห็นเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ทั้งยังเป็นคติธรรมสอนใจตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนากับศิลปกรรมที่เป็นจิตรกรรมฝาผนังมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างแท้จริง เห็นได้จากผลงานทางจิตรกรรมฝาผนังที่ทรงคุณค่าของไทยแต่โบราณ ไม่ว่าจะเป็นสมัยทราวดี ศรีวิชัย สุโขทัย อโยธยา รัตนโกสินทร์ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ล้วนมีความผูกพันอยู่กับความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น จิตรกรรมฝาผนังล้านนา ถือเป็นงานตกแต่งสถาปัตยกรรมที่มีจุดประสงค์นอกจากความงามแล้ว ยังเป็นงานเขียนเพื่อให้สอดคล้องกับคติความเชื่อทางศาสนาอีกด้วย ดังนั้นงานจิตรกรรมรุ่นเก่าจึงเหลืออยู่น้อยมาก จิตรกรรมที่พบในปัจจุบันจึงเป็นงานเขียนที่มีอายุร่อยกว่าปีที่ผ่านมานี้เอง ชุมชนที่กระจายอยู่ตามพื้นที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ มีการผสมผสานกันระหว่างกลุ่มชน ตลอดจนการอพยพย้ายถิ่นจึงทำให้งานจิตรกรรมที่ผลิตจากช่างฝีมือมีความแตกต่างกันไปด้วย

จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ มีการเขียนภาพโดยใช้พื้นที่ของผนังทุกด้าน ยกเว้นผนังด้านหลังพระประธาน ซึ่งทำการปิดทองลงลายที่รับอิทธิพลแบบจีน เรื่องที่เขียนเป็นเรื่องสังข์ทอง และสุวรรณหงส์ โดยเรื่องสังข์ทองจะเขียนผนังด้านซ้ายมือของพระประธาน และเรื่องสุวรรณหงส์จะเขียนบนผนังขวามือของพระประธาน การวางตำแหน่งของภาพเล่าเรื่อง เริ่มต้นจากผนังสกัดทางด้านหน้า เข้าหาพระประธานด้านบนของผนังเขียนแถวของเทวดาในท่ากำลังเหาะ ถัดดอกบัวและตุ้ง หันหน้าเข้าหาพระประธาน การเขียนภาพจิตรกรรม เขียนจนเกือบถึงพื้นด้านล่าง คงเหลือพื้นที่ว่างไว้เล็กน้อย ด้านบนของผนังส่วนยกเก็จด้านหลัง กลับไม่เขียนภาพเทวดาเหาะ แต่เขียนรูปพระพุทธรูป ประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย ภายในซุ้มเรือนแก้ว มีพระสาวกนั่งอยู่ทั้งสองด้าน

จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ เป็นคุณค่าที่สัมผัสได้จากรูปร่างลักษณะที่ก่อให้เป็นรูปทรงหรือองค์ประกอบในจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งมีส่วนประกอบ ได้แก่ เส้น รูปร่าง รูปทรง ทิศทาง ตำแหน่ง ขนาด และระยะทาง น้ำหนัก ลักษณะผิว สี ซึ่งแต่ละชนิดให้ความรู้สึกที่แตกต่างกัน เช่น ความละเอียดอ่อนที่เกิดจากเส้น สี แสงเงา ทำให้ผู้ชมรู้สึกผ่อนคลาย ให้คติธรรม และแนวคิดในการดำรงชีวิต เป็นต้น จิตรกรรมวิหารลายคำเป็นการเขียนภาพที่ใช้ผนังทุกด้าน จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำได้มีผู้ทำการศึกษาแล้วจัด

แบ่งเป็นฝีมือกลุ่มสกุลช่างเชียงใหม่ ได้แก่ จิตรกรรมเรื่องสังข์ทอง บนผนังด้านทิศเหนือ ซึ่งเขียนโดยเจ๊กเส็ง ฝีมือช่างตามแบบศิลปะกรุงเทพมหานคร ได้แก่ จิตรกรรมเรื่องสุวรรณหงส์ บนผนังด้านทิศใต้ เขียนโดยหนานโพธา เป็นการเขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ 25 จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ยังถือว่าเป็นจิตรกรรมที่มีคุณค่าอย่างมาก ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปคุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มีคุณค่า 6 ประการ ได้แก่ (1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (2) คุณค่าด้านศิลปกรรม (3) คุณค่าด้านคติธรรม (4) คุณค่าด้านความงาม (5) คุณค่าด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และ (6) คุณค่าต่อสังคม วัฒนธรรม ศิลปะ และประเพณี

สรุป

จิตรกรรมฝาผนังล้านนา ถือเป็นงานตกแต่งสถาปัตยกรรมที่มีจุดประสงค์ นอกจากความงามแล้ว ยังเป็นงานเขียนเพื่อให้สอดคล้องกับคติความเชื่อทางศาสนาอีกด้วย ดังนั้นงานจิตรกรรมรุ่นเก่าจึงเหลืออยู่น้อยมาก จิตรกรรมที่พบในปัจจุบันจึงเป็นงานเขียนที่มีอายุร่อยกว่าปีที่ผ่านมา ชุมชนที่กระจายอยู่ตามพื้นที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ มีการผสมผสานกันระหว่างกลุ่มชน ตลอดจนการอพยพย้ายถิ่น จึงทำให้งานจิตรกรรมที่ผลิตจากช่างฝีมือมีความแตกต่างกันไปด้วย จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธที่เก่าแก่ที่สุดในโลกพบในถ้ำอชันดา ซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางเทือกเขาในบริเวณฝั่งตะวันตกของที่ราบสูงเดกกัน ประเทศอินเดีย เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 3-7 เรื่องราวที่เขียนเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ และชาดกต่าง ๆ เขียนได้อย่างงดงามมีชีวิตชีวาด้วยวิธีการเขียนแบบสีปูนเปียก ถือเป็นแบบอย่างที่ทำให้เกิดศิลปกรรมทวารวดี ในงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ การเขียนภาพใช้พื้นที่ของผนังทุกด้าน ยกเว้นผนังด้านหลังพระประธาน ซึ่งทำเป็นการปิดทองลงลายที่รับอิทธิพลแบบจีน เรื่องที่เขียนเป็นเรื่องสังข์ทอง และสุวรรณหงส์ โดยเรื่องสังข์ทองจะเขียนผนังด้านซ้ายมือของพระประธาน และเรื่องสุวรรณหงส์จะเขียนบนผนังขวามือของพระประธาน งานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มีคุณค่า 6 ประการ ได้แก่ (1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (2) คุณค่าด้านศิลปกรรม (3) คุณค่าด้านคติธรรม (4) คุณค่าด้านความงาม (5) คุณค่าด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และ (6) คุณค่าต่อสังคม วัฒนธรรม ศิลปะ และประเพณี

บรรณานุกรม

- Ritt Vicharath. (2551). **วิถีล้านนาที่วัดพระสิงห์ Art for life**. ม.ป.ป.
- กรมศิลปากร. (2533). **การดูแลรักษาศิลปะโบราณวัตถุ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุม
การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- จักรพงษ์ คำบุญเรือง. (6 มีนาคม 2560). จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำวัดพระสิงห์.
เชียงใหม่นิวส์, สืบค้นเมื่อ (20 ตุลาคม 2564) แหล่งที่มา: <http://www.chiangmainews.co.th/page/archives/464788>
- ชาญวิทย์ สุขพร. (2547). พิพิธภัณฑภาพจิตรกรรมฝาผนังไทย. **วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรม
ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และกรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์. (2556). **คุณค่าและความสำคัญ
ของจิตรกรรมฝาผนังของอุโบสถกลางน้ำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: รพีปกรณ์ จำกัด.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (2539). **ไตรปิฎกฉบับภาษาไทย**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ทรศนันท์ ชินศิริพันธ์. (2547). การศึกษาสภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดทอง
ธรรมชาติวรวิหาร ภายหลังการอนุรักษ์. **สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร
บัณฑิต**. ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เนตรนภา แก้วแสงธรรม. (2551). การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มี
อิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวจังหวัดอุบลราชธานี: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดทุ่งศรีเมือง
วัดบ้านนาควาย และวัดหนองมะนาว. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สันติ เล็กสุขุม. (2533). **จิตรกรรมแบบประเพณีและแบบสากล**. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สุวิภา จำปาวัลย์ และชัชปะ ปิ่นเจี. (2553). การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านน. **รายงานการ
วิจัย สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ**. เชียงใหม่:
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.